

Література

1. Аристотель Сочинения / Аристотель. – М.: Мысль, – 1863. – 725с.
2. Висоцька Н. Доторк до фатуму (До 100-річчя з дня народження американського драматурга Ю. О'Ніла) / Н. Висоцька // Всесвіт. – 1988. – № 11. – С. 139-142.
3. Злобин Г. П. Американские трагедии // Злобин Г. П. Современная драматургия США / Г. П. Злобин. – Изд. 2-е доп. М.: Высшая школа, – 1968. – С. 90-243.
4. Злобин Г. П. Косноязычное красноречие Ю. О'Ніла // Злобин Г. П. О'Нил Юджин, Уильямс Теннесси. Пьесы: Сборник / Г. П. Злобин. – М.: Радуга, – 1985. – С. 3-25.
5. Назарець В. Юджин Гладстон О'Ніл / Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. // Тернопіль: Навчальна книга Богдан. – С. 298-300.
6. Пинаев С. М. Трагическая символика Ю. О'Ніла / С. М. Пинаев // Научные доклады высшей школы. Филологические науки. – 1989. – № 6. – С. 30-38.
7. Пинаев С. М. Юджин Гладстон О'Нил: к 100-летию со дня рождения / С. М. Пинаев // М.: Знание, – 1988. – 64 с.
8. Шамина В. Б. Традиции американского романтизма в драматургии Ю. О'Ніла / В. Б. Шамина // Романтизм и реализм в литературных взаимодействиях. – Казань, 1982. – С. 114 - 126.
9. О'Нил Юджин, Уильямс Теннесси. Пьесы: Сборник. Пер. с англ./ Составл. и вступит. статьи Г. Злобина. – М.: Радуга, – 1985. – 800 с.

УДК 82.091

Інна Лісовська
(Івано-Франківськ)

ГРОТЕСКНО-ІРОНІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОЦЕСУ МЕХАНІЗАЦІЇ У РОМАНІСТИЦІ О. ГАКСЛІ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті зроблено спробу виокремити та типологічно зіставити гротескно-іронічну інтерпретацію процесу механізації у романі Олдоса Гакслі «Хоровод блазнів» та оповіданні Миколи Хвильового «Іван Іванович». Увагу акцентовано на художніх особливостях моделювання комічних образів.

Ключові слова: *гротеск, іронія, інтерпретація, механізація, комічний образ.*

На початку ХХ століття увагу багатьох вітчизняних та іноземних письменників привернула проблема стрімкого росту науково-технічного прогресу та його впливу на людство. Негативні наслідки цього процесу стали об'єктом художнього переосмислення фантастичних та антиутопічних жанрів, формування яких проходили в окреслений період. Прикладами можуть слугувати такі твори як «Сонячна машина» В. Винниченка, «Господарство доктора Гальванеску» Ю. Смолича, «Ми» Є. Замятіна, «Прекрасний новий світ» О. Гакслі, «1984» Дж. Оруела та інші, у яких митці роздумують над результатами швидкого і всеохоплюючого процесу механізації, який охопив усі сфери суспільного життя. Дійсність постає як грандіозний механізм, який «позбавлений духовного начала, а тому спрямований на руйнування людини в людині, зведення її самої до рівня механістичних сил та функцій» [2, 274].

Дана проблематика у різних модифікаціях проникала в художню структуру різножанрових творів, що свідчило про її актуальність та резонансність у І половині минулого століття. Візьмемо, наприклад, романи Д. Лоуренса «Коханець леді Чаттерлей» та О. Гакслі «Хоровод блазнів», повість М. Хвильового «Санаторійна зона», оповідання «Іван Іванович». У даній статті ми спробуємо виокремити і типологічно зіставити гротескно-іронічну інтерпретацію процесу механізації у романі Олдоса Гакслі «Хоровод блазнів» та оповіданні Миколи Хвильового «Іван Іванович», які у типологічному зіставленні досі не вивчалися.

Центральними персонажами обох творів виступають новоспечені «вчені-інтелектуали», які хоч і займалися усе життя іншим видом діяльності, вирішують своїми «грандіозними» винаходами принести благо суспільству.

Так, у романі «Хоровод блазнів» Олдоса Гакслі головним героєм є Теодор Гамбріл – бакалавр мистецтв, вихованець Оксфордського університету. Він працює учителем історії, та задоволення від своєї професії не отримує, оскільки вважає, що навчання інших – це надзвичайно важка справа, яка забирає багато сил і часу. Теодор не хоче працювати лише задля того, щоб не померти з голоду, а мріє про таку роботу, яка б приносила справжню насолоду. Герой пише заяву про звільнення і вирішує цілковито присвятити себе своєму винаходу.

Микола Хвильовий у оповіданні «Іван Іванович» на передній план висуває партійного діяча Івана Івановича, який постає в очах читачів як ідеальна людина та взірець для наслідування. Своє високе чоло (свідчення мудрості) і рогові окуляри чоловік протирає завжди білосніжною хусткою (свідчення чистоти), костюми носить не із дешевих (добре засвоїв відповідну англійську мудрість: «*Я [...] не такий багатий, щоб купувати дешеві костюми*» [3, 9]), членські внески робить вчасно, є зразковим сім'янином. Партійна діяльність дуже важлива для товариша Жана

(партійна кличка), і він робить для її блага все можливе. Та героєві видається цього замало, він твердо вирішує прислужитись партії не лише «партійною та радянською роботою», а й своїми винаходами. Іван Іванович пише заяву до комосередку, і йому дають звільнення від партнавантаження як науковому робітнику, який «[...] працює над власним винаходом» [3, 39].

Прикметно, що «геніальні» ідеї не приходять до героїв просто так, вони викликані якоюсь глобальною суспільною проблемою, яку винахідники беруться вирішити. Для кожного з них це стає поштовхом для становлення на науковий шлях.

У містера Гамбріла молодшого у романі О. Гакслі «Хоровод блазнів» думки про винахід виникають під час служби у школі. Незручність церковних лавок не дає можливості чоловікові зосередитись на месі, думки сконцентровані лише на їхній твердості: «[...] *they were meant for stout and lusty pedagogues, not for bony starvelings like himself. An air cushion, a delicious pneu.* «[...] вони створені для солідних, товстих педагогів, а не для такого кістлявого здихлі, як я. Резинова подушка, чудовий пневматик» [5, 10]. Сам Теодор, мабуть, з огляду на місце «осаяння», характеризує свій майбутній винахід як «одкровення», «божественне натхнення».

Гамбріл молодший у школі був не єдиним, кого переслідували наукові ідеї. Їхній директор, якому ніхто і ніколи не перечив через його лютий та водночас вередливий характер, постійно робив якісь відкриття, що мали неодмінно виконуватися учнями. Одним із таких здобутків було підпалювання волосся після стрижки і перед миттям голови: “*The hair, gentlemen, is a tube. If you cut it and leave the end unsealed, the water will get in and rot the tube. Hence the importance of singeing, gentlemen. Singeing seals the tube.* «Волосина, добродію, це трубка. Якщо її обрізати і залишати кінчик відкритим, вода проникне всередину і піддасться гниттю. Тому, добродію, ми закриваємо кінчик трубки» [5, 13]. Утіливши цей задум, учні, проходячи, залишали за собою нудотний запах паленого, неначе «[...] *they were fresh from hell* «[...] усі вони щойно вийшли із пекла» [5, 13].

Іван Іванович ідеєю про майбутній винахід ділиться із дружиною Марфою Галактіонівною: «[...] *сидів я оце й думав про літо. Прийде, значить, літо, а з ним прилетять і мухи. Ти уявляси, як вони перешкоджають нашій роботі? Жах! Так от я й вирішив: треба вигадати якусь мухобойку. І я вигадую, даю тобі чесне комуністичне слово*» [3, 39]. Далі, перевіряючи себе і свою жінку, герой питається, чи ж не бракує йому таланту для такої серйозної справи. Товаришка Галакта беззаперечно стверджує, що талант є, адже він проявляється навіть у простого народу, а Іван Іванович «інтелігент із вищою освітою». Такі

слова підбадьорення настільки окриляють персонажа, що він негайно приступає до роботи.

Якщо Іван Іванович заради свого винаходу «ламав» собі голову усю зиму, продумуючи усі деталі, то у Теодора Гамбріла увесь план дій «визрів» на тій же церковній службі. Сам із собою сперечаючись, Гамбріл молодший вирішує, що резинові подушки не підійдуть, замість них будуть штани із пневматичним сидінням: «*For all occasions; not merely for church-going*» («*На всі випадки життя, не лише для церкви*») [5, 10]. За його задумом, для молитви ідеальним варіантом були б пневматичні наколінники, які можуть використовувати «*[...] people like revivalists and housemaids*» («*[...] члени товариства релігійного відродження та покоївки*») [5, 11]. Проте основним своїм завданням він вважає розробку пневматичного сидіння: потрібні «*[...] little flat rubber bladders between two layers of cloth. At the upper end, hidden when one wore a coat, would be a tube with a valve: like a hollow tail. Blow it up – and there would be perfect comfort even for the boniest, even on rock*» («*[...] плоскі резинові подушечки між тканиною і підкладкою. А вище, під сюртуком, трубка з клапаном: наче порожнистий хвіст. Достатньо буде надути його – і найкістлявішій людині буде зручно сидіти навіть на найтвердішому камені*») [5, 11]. Містер Гамбіл, швидко усе обміркувавши, вирішує, що для зручності можна зробити хвіст дуже довгим: «*[...] so long that one could blow up one's trousers while one actually had them on. In which case, it would have to be coiled round the waist like a belt; or looped up, perhaps, and fastened to a clip on one's braces*» («*[...] настільки довгим, щоб можна було надувати штани, коли вони одягнуті. У цьому випадку хвіст доведеться обмотувати довкола талії як пояс; чи ні, мабуть, краще зробити його петлею та чіпляти до підтяжок*») [5, 12]. Врешті була дана назва цьому диву техніки – Гамбріловські Патентовані Штани.

В Івана Івановича процес розробки винаходу проходив не так швидко: він роздумував усю зиму і лише весною вирішив, що «*[...] відповідно найновішим досягненням техніки, мухобойку треба зробити за допомогою електрики*» [3, 39]. Далі герой почав студіювати деякі дисципліни і робити перші спроби: «*На його столі появились електроскопи з листочками, він утворював, скажім, протилежні електрики на сполучених електроскопах, він ловив «електричний вітер» і гасив ним свічку. Він звертався до лейденської банки та франклінового колеса і, нарешті, після довгої праці, вражений був раптом у саме серце загадкою про т. зв. спробу Гальвані. Як відомо, Гальвані довів, що м'язи й нерви у тварини можуть бути за джерела електрики, але Івана Івановича страшенно зворушило те, що при сполученні нерва і м'язів жаби, скажім, жаб'яча ніжка дригає. Зворушувало саме те, що вона дригає. Мій герой інакше і не уявляв собі смерть мухи на електричній мухобойці, як смерть, що їй, так би мовити, прелімінарне відповідало дригання ніжками* [3, 39].

Обидва герої розмірковували про глобальну цінність своїх винаходів. У О. Гакслі містер Гамбріл молодший вважав, що його патентовані штани – дар для тих, кого професія змушує вести сидячий спосіб життя. Теодор навіть склав у голові проспект і текст перших оголошень: *«a comfort to all travellers, civilization's substitute for steatopygism, indispensable to first-nighters, the concert-goers friend, the ...»* («[...] неоціненна зручність для усіх мандрівників, винайдений цивілізацією сурогат стеатопігії (товстозадості – І. Л.), необхідний завсідникам прем'єр, любителям концертів і...» [5, 23-24].

Представлена у даній статті тематика наштовхує на проведення аналогій із «Мандрами Гуллівера» Джонатана Свіфта, а саме з Академією Прожектерів. У Свіфта вчені отрова Логадо розробляють наукові проекти, які неможливо втілити в життя: вони хочуть одержати сонячні промені з огірків, порох з льоду, харчові речовини з людських екскрементів, міцну тканину з павутиння. Беззмістовність та непотрібність їхніх винаходів не зупиняє вчених, і вони вдаються до нових, ще фантастичніших та безглуздіших проектів. Ці напівзнайки намагаються ошчасливити людство своїми відкриттями, проте довести задумане до кінця не здатні.

Як і вчені Дж. Свіфта, персонажі О. Гакслі та М. Хвильового, хоча і впевнені у свої спроможності зробити винахід, який принесе неоціненну користь суспільству, також не можуть довести справу до завершення. Ю. Безхутрий стверджує, що інтертекстуальні паралелі з Свіфтом, передусім, з «Подорожами Гуллівера» в оповіданні «Іван Іванович» зустрічаються досить часто, і при цьому додає, що «[...] це, звичайно, не випадковий збіг, а продумана паралель, покликана продемонструвати [...] своєрідну «тяглість ідіотизму», що процвітає буйним цвітом на новому, тепер уже комуністичному ґрунті» [1, 655]. У «Хороводі блазнів» Теодор Гамбріл є справжнім невдахою, який аж ніяк не може здійснити вагомий внесок у розвиток людства [4, 75]. Його Гамбріловські Патентовані штани так і залишаються на стадії розробки. Проте це аж ніяк не тривожить персонажа, адже ще навіть не втілений науковий задум приносить йому славу і зацікавлення таких шахраїв та авантюристів, як містер Болдеро, який здатен розрекламувати і продати, що завгодно.

У М. Хвильового Іван Іванович, після впровадження проекту у життя, стає справжнім героєм: його ім'я було в усіх на устах, а дружина пройнялася ще більшою повагою до нього. Деталі винаходу знаходились у строгій засекреченості, проте було відомо, що мухобійка працювала за таким принципом: «[...] коли муха сідала на апарат, і саме на тому місці, де за проектом бажано було, щоб вона сіла, електрика обов'язково вбивала її. От тільки біда, що муха не завжди сідає там, де треба» [3, 40]. Та, звичайно, така дрібниця аж ніяк не засмутила героя, адже, як каже Іван Іванович, «Головне – початок, а потім якось удосконалиться». Він

був упевнений, що його син Май згодом продовжить справу свого талановитого батька-винахідника, удосконаливши апарат.

Таким чином, у обох творах перед читачами постають «псевдо-науковці», які своїми чудо-винаходами хочуть полегшити життя людству. О. Гакслі та М. Хвильовий за допомогою засобів гротеску та іронії висміюють принцип, що діє у сучасній цивілізації: виробництво заради виробництва. Описуючи безглуздий науковий проект свого персонажа, український письменник іронічного ставлення до нього, натомість англійський митець, дотримується нейтральної позиції, чим значно підсилює комічний ефект.

Аннотація

В статье сделано попытку выделить и типологически сопоставить гротескно-ироническую интерпретацию процесса механизации в романе Олдоса Хаксли «Шутовской хоровод» и рассказе Николая Хвильового «Иван Иванович». Внимание акцентировано на художественных особенностях моделирования комических образов.

Ключевые слова: гротеск, ирония, интерпретация, механизация, комический образ.

Summary

In the article it is made an attempt to single out and typologically compare ironical interpretation of the mechanization process in Aldous Huxley's novel "Antic Hay" and Mykola Khvylioviy's narrative "Ivan Ivanovych". The attention is focused on modeling of comic images.

Key words: grotesque, irony, interpretation, mechanization, comic image.

Література

1. Безхутрий Ю. Удосконалити чи заперечити (Іронія в оповіданні М. Хвильового «Іван Іванович») // Незгасимий СЛОВОСВІТ: Збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника / Уклали М. Філон, Т. Ларіна / Ю.Безхутрий. – Х.: Харківський нац. ун. ім. В. Н. Каразіна. – С. 648-657.
2. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили: / Д. Наливайко. – К.: Мистецтво, 1985. – 365 с.
3. Хвильовий М. Твори: у 2 т. Т. 2 / М. Хвильовий. – К.: Дніпро, 1990. – 650 с.
4. Ciocoi-Pop Liliana The World of Ideas between the Sublime and the Grotesque in Antic Hay by Aldous Huxley: a Parallel with Camil Petrescu's work // American, British and Canadian Studies. – 2004. –Vol. 5. – pp. 75–87.
5. Huxley A. Antic Hay – London: Oxford University Press, 1994. – 342 p.